

ГАРАНТІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ ПРИ ВЧИНЕННІ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ

GUARANTEES OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE DEFENDER AS A SUBJECT OF CRIMINAL ENCROACHMENT IN CASE OF INTERFERENCE IN THE ACTIVITIES OF THE DEFENDER OR REPRESENTATIVE OF THE PERSON

Юсупов В.В., д.ю.н., професор,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення та судової експертології
Національна академія внутрішніх справ

Юсупова К.О., д.філос. в галузі знань «Право»,
керуючий партнер, адвокат
Адвокатське об'єднання «Ю.Р.С.П.»

У статті досліджено гарантії адвокатської діяльності, які є одним з елементів предмету злочинного посягання при вчиненні втручання в діяльність захисника чи представника особи, кримінального правопорушення, передбаченого статтею 397 Кримінального кодексу України. Детально проаналізовані статистичні дані щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень проти правосуддя, які стосуються посягання на професійну діяльність адвокатів, а також результати досудового розслідування цих правопорушень. З'ясовано, що серед відповідних злочинних посягань, найбільшу частку має втручання в діяльність захисника чи представника особи. До інших видів відповідних правопорушень відносяться погроза або насильство щодо захисника чи представника особи; умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи; посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги. У контексті аналізу статті 397 Кримінального кодексу досліджено встановлені законом гарантії адвокатської діяльності, наведено їх криміналістичне і кримінальне процесуальне значення. Виокремлено групи гарантій професійної діяльності захисника, що має значення для кваліфікації дій як втручання у його діяльність або діяльність представника особи. По першій групі відповідних гарантій віднесено ті, які зазначені у Конституції України; до другої – гарантії, що містяться у міжнародних документах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; третя група – гарантії, передбачені кримінальним процесуальним законодавством. Зроблено висновок про незадовільний стан розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, при якому щорічно відсутні завершені кримінальні провадження за обвинувальним актом, або за окремі роки їх надходить до суду менше одного відсотка. Інші кримінальні провадження за статтею 397 Кримінального кодексу – закриваються. Доведено, що для встановлення предмету доказування у кримінальному провадженні за статтею 397 Кримінального кодексу має значення з'ясування конкретної гарантії або декількох гарантій діяльності захисника чи представника особи, які були порушені при вчиненні кримінального правопорушення. З цією метою рекомендовано використовувати вичерпний перелік гарантій адвокатської діяльності, визначений у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Ключові слова: захисник, представник особи, професійна діяльність захисника, гарантії адвокатської діяльності, втручання в діяльність захисника, предмет злочинного посягання.

The article examines the guarantees of advocacy, which are one of the elements of the subject of criminal trespass when interfering with the activities of a defender or representative of a person, a criminal offense provided for in Article 397 of the Criminal Code of Ukraine. Statistical data on registered criminal offenses against justice, which relate to encroachment on the professional activity of lawyers, as well as the results of the pre-trial investigation of these offenses are analyzed in detail. It was found that among the relevant criminal offenses, interference in the activities of the defender or representative of a person has the largest share. Other types of relevant offenses include threats or violence against a person's defender or representative; intentional destruction or damage to the property of the defender or representative of the person; encroachment on the life of a defender or representative of a person in connection with activities related to the provision of legal assistance. In the context of the analysis of Article 397 of the Criminal Code, the legally established guarantees of advocacy are investigated, and their forensic and criminal procedural significance is given. The group of guarantees of the professional activity of the defender is singled out, which is important for the qualification of actions as interference in his activity or the activity of a person's representative. The first group of relevant guarantees includes those specified in the Constitution of Ukraine; to the second – guarantees contained in international documents, consent to the bindingness of which was given by the Verkhovna Rada of Ukraine; the third group – guarantees provided by criminal procedural legislation. A conclusion was made about the unsatisfactory state of the investigation of interference in the activity of a defense attorney or a person's representative, in which annually there are no completed criminal proceedings with an indictment, or less than one percent of them are brought to court in certain years. Other criminal proceedings under Article 397 of the Criminal Code are closed. It has been proven that in order to establish the subject of proof in criminal proceedings under Article 397 of the Criminal Code, it is important to find out a specific guarantee or several guarantees of the activity of the defender or representative of the person, which were violated during the commission of a criminal offense. For this purpose, it is recommended to use the comprehensive list of guarantees of advocacy, defined in the Law of Ukraine "On Advocacy and Activity of Advocacy".

Key words: defender, representative of a person, professional activities of a defender, guarantees of advocacy, interference in the activities of a defender, subject of criminal trespass.

Постановка проблеми. Нині досить актуальним є розгляд і вирішення проблемних питань, пов'язаних з посяганням на конституційні права та свободи адвоката – професійного захисника, так і його клієнта. Забезпечення права особи на захист у судочинстві було, є і залишається пріоритетним напрямом державної політики України.

Водночас, науковці та практики-правозастосовники констатують наявність значної кількості посягань на правомірну діяльність захисника при наданні правових послуг клієнту. Зокрема, у Кримінальному кодексі (КК)

України передбачено відповідальність за відповідні види злочинних посягань проти правосуддя: втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397); погроза або насильство щодо захисника чи представника особи (ст. 398); умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ст. 399); посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400) [1].

З наведених у наукових джерелах даних, за період із 2015 по 2020 рік, за ст. 397–400 КК України було внесено

відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) про вчинення кримінальних правопорушень щодо адвокатів за 1480 фактами злочинних подій [2, с. 106]. Відповідно до даних Єдиного реєстру досудових розслідувань за період з 2014–2021 р. за статтею 397 КК України було внесено відомості про вчинення кримінальних правопорушень 616 разів. Водночас, кількість тих, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення), склало 94% [3, с. 265].

Як зазначають А. М. Бабенко та І. В. Федорончук, у 2015 р. за ст. 397 КК України внесено до ЄРДР 128 кримінальних проваджень, що становило 72% від всіх злочинних посягань щодо професійної діяльності захисника (ст. 397–400 КК України). З них до суду не скеровано жодного провадження з обвинувальним актом, закрито 68 проваджень (53%), щодо 60 – не прийнято жодного рішення (47%). У 2016 р. за ст. 397 КК України зареєстровано 182 кримінальних провадження (78% від усіх посягань щодо професійної діяльності захисника), до суду не скеровано жодного провадження з обвинувальним актом, закрито 95 кримінальних проваджень (52%), щодо 87 проваджень – не прийнято жодного рішення (48%). У 2017 році за ст. 397 КК України зареєстровано 229 проваджень (73% щодо усіх – проти професійної діяльності захисника), до суду не скеровано жодного кримінального провадження, закрито 116 проваджень (51%), стосовно 113 проваджень жодного рішення не прийнято (49%). У 2018 році за ст. 397 КК України зареєстровано 237 кримінальних проваджень (77% від усіх – щодо професійної діяльності захисника), до суду скеровано 1 кримінальне провадження з обвинувальним актом (менше 1%), закрито 84 провадження (35%), щодо 153 проваджень жодного рішення не прийнято (65%). У 2019 році за ст. 397 зареєстровано 242 кримінальних провадження (75% від усіх щодо професійної діяльності захисника), до суду не скеровано жодного провадження з обвинувальним актом, закрито 77 проваджень (32%), щодо 165 – не прийнято

жодного рішення (68%). У першій половині 2020 р. за ст. 397 КК України зареєстровано 101 кримінальне провадження (83% з усіх посягань щодо професійної діяльності захисника), до суду не скеровано жодного провадження [2, с. 106–108].

Проаналізуємо статистичні дані Офісу Генерального прокурора [4] щодо сучасного стану розслідування кримінальних правопорушень стосовно професійної діяльності захисника (див. Табл. 1).

Наведені дані засвідчують значну кількість злочинних посягань щодо професійної діяльності захисника чи представника особи, але їх розслідування залишається неефективним або малоєфективним, що породжує безкарність таких протиправних дій [2, с. 109]. Існують масові випадки звернення адвокатів із заявами про вчинення щодо них кримінальних правопорушень за статтями, де адвокат є спеціальним суб'єктом (потерпілим), які передбачають відповідальність за порушення професійних прав та гарантій адвокатів [3, с. 265]. Серед кримінальних правопорушень проти правосуддя щодо посягань на професійну діяльність захисника чи представника особи, втручання в адвокатську діяльність (ст. 397 КК України) є найпоширенішим.

Криміналістичний аспект предмета злочинного посягання при вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України, визначається завданнями щодо його з'ясування, встановлення обставин, які входять до предмета доказування (ст. 91 КПК України) [5].

Метою статті є визначення криміналістичних особливостей встановлення гарантій діяльності захисника як предмету злочинного посягання при вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України.

Виклад основного матеріалу. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 397 КК України, полягає у вчиненні в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги або порушення *встановлених законом гарантій їх діяльності* та професійної таємниці [1].

Таблиця 1

Дані про результати розслідування кримінальних правопорушень, вчинених щодо професійної діяльності захисника в Україні (ст. 397–400 КК України), за період 2021 року – першого півріччя 2023 року

Вид кримінального правопорушення	Період											
	2021 рік				2022 рік				I півріччя 2023 року			
	Обліковано кримінальних правопорушень	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду	Обліковано кримінальних правопорушень	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду	Обліковано кримінальних правопорушень	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду
Втручання в діяльність захисника чи представника особи	37	0	54	0	15	0	36	0	41	0	22	0
Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи	30	1	21	1	6	0	7	0	14	0	4	0
Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи	6	0	1	0	1	1	0	1	4	1	0	0
Посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Всього за період	73	1	75	1	23	1	43	1	59	1	26	0

Під втручанням слід розуміти створення перепон для здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги шляхом *застосування психічного чи фізичного насильства, підкупу, безпідставної відмови у наданні* таким особам необхідних для виконання ними своїх повноважень *документів чи іншої інформації, неправомірне позбавлення* зазначених осіб *права захищати особу* чи представляти її інтереси в суді або у будь-який інший спосіб [6]. Кваліфікуючою ознакою цього кримінального проступку є вчинення його службовою особою з використанням свого службового становища.

М. І. Мельник та М. І. Хавронюк під порушенням встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи розуміють «...будь-які протиправні дії, які, зокрема посягають на встановлений законом *порядок запрошення або призначення захисника* або допуску представника до участі у справі; пов'язані з *безпідставним усуненням їх від участі у справі; позбавляють їх можливості* відповідно до закону *реалізувати свої повноваження у повному обсязі*» [7, с. 1143].

Як зазначає Д. Д. Русанівська, порушення встановлених законом гарантій діяльності та професійної таємниці захисника чи представника особи можуть виявитися у: *допиті адвоката як свідка з питань, що становлять адвокатську таємницю; вилученні документів, пов'язаних з виконанням адвокатом доручення, без згоди останнього; прослуховування телефонних розмов без дозволу відповідного прокурора; притягненні потерпілого до будь-якої юридичної відповідальності у зв'язку із наданням ним правової допомоги* тощо [3, с. 268].

Розглянемо більш детально гарантії професійної діяльності захисника, які є предметом злочинного посягання при вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України.

Гарантії професійної діяльності захисника формуються з огляду на положення норм кримінального процесуального законодавства. Кримінальне процесуальне законодавство України охоплює відповідні положення Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кримінального процесуального кодексу (КПК) та інших законів України [8].

Конституційні гарантії охоплюють принципи конституційно-правового статусу людини й громадянина, а також конституційні норми, в яких визначені повноваження відповідних органів державної влади та їх посадових осіб щодо забезпечення прав і свобод людини й громадянина, їх відповідальність, передбачені інші засоби здійснення відповідних прав та свобод людини й громадянина, а також спеціальні права, призначені для найефективнішої реалізації інших прав людини і громадянина [9]. Стаття 59 Конституції України передбачає, що кожен має право на професійну правничу допомогу [10].

Отже, гарантованість права на захист – це забезпечення державою певних умов і засобів для використання наданих законом прав й усунення будь-яких перешкод, що виникають під час їх здійснення. З цією метою закон встановлює відповідні обов'язки посадових осіб, органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду [8]. У ст. 62 Конституції України йдеться про те, що особу вважають невинуватою у вчиненні злочину, вона не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку та встановлено обвинувальним вироком суду [10].

Однією з важливих гарантій здійснення права на захист, передбачених у законодавстві України, є *презумпція невинуватості*, вимога якої – доведення вини, оцінки фактів щодо сукупності доказів, тлумачення сумнівів на користь підозрюваного [8].

Забезпечення права на захист передбачено в ст. 20 КПК України. Підозрюваний, обвинувачений, виправданий,

засуджений мають право на захист, що полягає в наданні їм можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати й подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права [5].

Стаття 42 КПК України визначає процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого, їхні права, обов'язки, відповідальність. У ч. 3 цієї норми передбачено, що підозрюваний, обвинувачений мають право на першу вимогу мати захисника й зустріч із ним незалежно від часу в робочі, вихідні, святкові, неробочі дні до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – зустрічі без обмеження в часі та кількості в робочі, вихідні, святкові, неробочі дні; на участь захисника в проведенні допиту й інших процесуальних діях [5]. До процесуальних гарантій права на захист належать положення ст. 47 «Обов'язки захисника», ст. 48 «Залучення захисника», ст. 53 «Залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії» та деякі інші норми КПК України [8].

У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод містяться такі положення, що формують гарантії правового захисту особи під час здійснення судочинства, у тому числі такий засіб як професійна діяльність захисника певної особи, зокрема кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [11].

Під час з'ясування обставин вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України, доречно враховувати Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам, у серпні 1990 року (цей документ не ратифіковано Україною). У документі до гарантій діяльності адвокатів віднесено: можливість здійснювати їх професійні обов'язки без залякування, перешкод, завдання турботи й недоречного втручання; виключення можливості піддавати покаранню або погрожувати його застосуванням та можливості обвинувачення, адміністративних, економічних та інших санкцій за дії, здійснювані відповідно до визнаних професійних обов'язків, стандартів та етичних норм. Крім цього, адвокат повинен мати кримінальний і цивільний імунітет від переслідувань за заяви, що стосуються справи, зроблені у письмовій або усній формі при сумлінному виконанні свого обов'язку й здійсненні професійних обов'язків в суді, трибуналі або іншому юридичному або адміністративному органі. Обов'язком компетентної влади є забезпечення адвокату можливості своєчасно знайомитися з інформацією, документами і матеріалами справи, а у кримінальному процесі – не пізніше закінчення розслідування – до судового розгляду. Уряди повинні визнавати і додержувати конфіденційності комунікацій і консультацій між адвокатом і клієнтом в рамках відносин, пов'язаних з виконанням адвокатом своїх професійних обов'язків [12].

До інших міжнародних документів у сфері правового захисту особи під час здійснення судочинства, де також зазначені гарантії діяльності адвоката-захисника, відносяться: Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року; Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 4 листопада 1950 року; Декларація

ООН про основні принципи правосуддя для жертв злочину і перевищення влади від 29 листопада 1985 року; Резолюція Комітету міністрів Ради Європи «Про безоплатну правову допомогу і юридичні консультації» від 2 березня 1978 року № (78) 8 та деякі ін.

Відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності. Конкретні гарантії адвокатської діяльності перераховані у ст. 23 цього Закону. Зважаючи на обов'язок органу досудового розслідування встановлювати подію кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України), у тому числі предмет злочинного посягання, при втручанні у професійну діяльність захисника, зазначимо ці гарантії:

1) забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності;

2) забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом;

3) проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя;

4) забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності;

5) адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності і свободи в наданні доказів та доведенні їх переконливості;

6) життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебуває під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом;

7) адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом;

8) забороняється залучати адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці;

9) забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом;

10) забороняється внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі;

11) забороняється втручання у правову позицію адвоката;

12) орган або посадові особи, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, зобов'язані негайно повідомити про це відповідну раду адвокатів регіону;

13) повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя;

14) забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом;

15) не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у медіа, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката;

16) забороняється ототожнення адвоката з клієнтом;

17) дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється в особливому порядку [13].

Гарантією діяльності адвоката слід вважати передбачену ст. 397–400 КК України відповідальність за будь-який незаконний вплив на роботу захисника чи представника особи з наданням правової допомоги.

Крім цього, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи у відносинах з адвокатами зобов'язані дотримуватися вимог Конституції України та законів України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, практики Європейського суду з прав людини [13].

Висновки. Аналіз статистичних даних про результати розслідування кримінальних правопорушень, вчинених щодо професійної діяльності захисника в Україні (ст. 397–400 КК України), дозволяє стверджувати про усталену практику закриття таких кримінальних проваджень, непритягнення до кримінальної відповідальності винуватих у втручанні в професійну діяльність адвокатів осіб.

Для забезпечення надійної доказової бази у кримінальному провадженні за ст. 397 КК України при встановленні предмету доказування обов'язковим є з'ясування предмету злочинного посягання (у межах події кримінального правопорушення). Гарантії професійної діяльності захисника є одним з елементів складу кримінального правопорушення (об'єктний склад, предмет посягання) щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи. Встановлення складових елементів предмету кримінального правопорушення забезпечить повне та комплексне збирання доказів, їх оцінку для забезпечення швидкого, всебічного та неупередженого досудового розслідування.

Під час досудового розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України, у випадку порушення встановлених законом гарантій професійної діяльності захисника або представника особи встановлюється конкретний вид порушених гарантій: 1) визначені Конституцією України; 2) передбачені міжнародними договорами, які у встановленому порядку ратифіковані Україною; 3) зазначені у КПК або законах України, які утворюють кримінальне процесуальне законодавство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.07.2023).
2. Бабенко А. М., Федорчук І. В. Втручання у діяльність захисника чи представника особи: кримінологічний і кримінально-процесуальний виміри. *Юридичний бюлетень*. Вип. 15. 2020. С. 104–111. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.15.15>
3. Русанівська Д. Д. Спосіб вчинення як ключовий елемент криміналістичної характеристики втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Право і суспільство*. 2022. № 5. С. 264–269. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.39>
4. Єдині звіти Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх розслідування за 2021 рік – січень-червень 2023 року. URL: gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення: 28.07.2023).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (дата звернення: 28.07.2023).

6. Семенова А. П. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання у діяльність адвоката. Одеса: Нац. ун-т «Одеська юрид. акад.» 2013. URL: <http://dspace.opua.edu.ua/handle/11300/22398> (дата звернення: 28.07.2023).
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка; [11-те вид., переробл. та допов.]. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
8. Юсупова К. О. Участь захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх: криміналістичні основи та кримінальні процесуальні гарантії. *Криміналістика і судова експертиза*. 2022. Вип. 67. С. 320–335. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2022.67.33>
9. Гарантії прав і свобод людини та громадянина. *Енциклопедія сучасної України*. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=28680. (дата звернення: 28.07.2023).
10. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 28.07.2023).
11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 28.07.2023).
12. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам, у серпні 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text (дата звернення: 28.07.2023).
13. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>. (дата звернення: 28.07.2023).